

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Nokkala, Ere

Title: Globaalihistorian unohdetut ruotsalaissaksalaiset alkuvaiheet : August Ludwig Schlözerin "Försök til en allmän historia om handel och sjöfart uti the äldsta tider" (1758)

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja 2024

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Nokkala, E. (2024). Globaalihistorian unohdetut ruotsalaissaksalaiset alkuvaiheet : August Ludwig Schlözerin "Försök til en allmän historia om handel och sjöfart uti the äldsta tider" (1758). Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 19.3.2024.
<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2024/03/gloaalihistorian-unohdetut.html>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

19.3.2024

Globaalihistorian unohtetut ruotsalaissaksalaiset alkuvaiheet – August Ludwig Schlözerin "Försök til en allmän historia om handel och sjöfart uti the äldsta tider" (1758)

Ere Nokkala

August Ludwig Schlözerin merkitys Pohjolan historialle ja globaalihistorialle

Suomen historiankirjoituksen perustajana tunnettu Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) teki elämänsä aikana yhden merkittävän matkan ulkomaille. Hän vieraili saksan johtavaksi valistusyliopistoksi nousseessa Göttingenin yliopistossa kesällä 1779. Göttingenissä Porthan halusi tavata erityisesti historioitsija August Ludwig Schlözerin (1735–1809) ja Vanhan testamentin eksegeetikantutkijan, orientalisti Johann David Michaeliksen (1717–1791). Porthanin tapaaminen Schlözerin kanssa oli paitsi kahden historioitsijan tapaaminen myös kahden lehden toimittajan kohtaaminen. Schlözer toimitti kansainvälisesti erittäin suosittuja *Briefwechsel*iä (1775–82) ja *Stats-Anzeigien*iä (1782–93). Luonnollisesti Porthan oli myös äärimmäisen kiinnostunut Schlözerin Pohjolan historiaa käsittelevästä teoksesta *Allgemeine Nordische Geschichte* (1771).

Tuntemattoman taitelijan maalaus 43-vuotiaasta August Ludwig Schlözeristä vuodelta 1779. Lähde: Wikimedia.

Schlözerillä oli suuri merkitys Pohjolan historiankirjoitukselle, kuten koko historiankirjoitukselle ylipäätään. Hänen nimensä löytyy jokaisesta itseään arvostavasta historiankirjoituksen historiasta ja erityisesti viime vuosina Schlözerin

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

[maaliskuuta 2024 \(1\)](#)[helmikuuta 2024 \(1\)](#)[tammikuuta 2024 \(1\)](#)[joulukuuta 2023 \(1\)](#)[marraskuuta 2023 \(1\)](#)[lokakuuta 2023 \(1\)](#)[syyskuuta 2023 \(1\)](#)[elokuuta 2023 \(1\)](#)[kesäkuuta 2023 \(1\)](#)[toukokuuta 2023 \(1\)](#)[huhtikuuta 2023 \(1\)](#)[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)

nimi on noussut usein esiin globaalihistoriaan liittyvien keskustelujen ollessa pinnalla. Schlözer on tunnettu käsitteistään maailmanhistoria (*Welt-Geschichte*) ja universaalihistoria (*Universalgeschichte*). Schlözerin ansioksi on laskettu hänen lähestymistapansa. Sen sijaan, että Schlözer olisi korostanut eurooppalaisten asemaa muiden sivilisaatioiden yläpuolelle, hän painotti teknologisia läpimurtoja, kuten esimerkiksi foinikialaisten keksimää lasia historiaa eteenpäin vieneinä voimina. Schlözerille kommunikaatioverkostot ja kaupalliset verkostot mahdollistivat globaalien historiankirjoituksen, joka oli kansallisten ja alueellisten historioiden ylä- ja ulkopuolella (Osterhammel 2018, 64–65).

Schlözerin ensimmäisen monografian konteksti: Uppsalan ja Göttingenin vuorovaikutuksessa

Suhteet Göttingenin ja Uppsalan yliopistojen sekä Turun akatemian välillä olivat tiiviit. Porthanin suhteessa Schlözeriin sen paremmin kuin opinahjojen suhteessa muutenkaan ei suinkaan ollut kyse yhdensuuntaisesta mannermaisesta historiallisen ajattelun valumisesta Ruotsiin. Suhteet olivat vastavuoroiset ja vaikutteita omaksuttiin ristiin. Käsitteellisten vaikutteiden lisäksi ihmiset matkustivat ja käsitteet heidän mukanaan.

Kun huomioidaan Schlözerin asema historiankirjoituksen historiassa ja kasvava kiinnostus häntä kohtaan, on hämmästyttävää, miten vähän huomiota hänen ensimmäinen monografiansa on saanut. Hänen ensimmäinen kirjansa on kirjoitettu Ruotsissa ja ruotsiksi. *Försök til en allmän historia om handel och sjöfart uti the äldsta tider* (1758) on jäänyt ruotsalaisessa historiankirjoituksessa käsittelemättä ja saksalaisessa historiankirjoituksessa teosta on pidetty pelkkänä kehittymättömänä varhaisteoksena. Saksalaisen kirjoittajan ruotsiksi kirjoittama teos on ollut tutkijoille ilmeisen vaikea käsiteltävä.

Ensimmäinen Schlözerin koskaan kirjoittama monografia oli kaupankäynnin historia, joka oli tarkoitettu sivilisaation historiaksi. *Försök* julkaistiin, kun Schlözer oli 23-vuotias, ja se on todiste hänen historiallisen ajattelunsa varhaisvaiheista. Monet hänen ajattelunsa tunnetuista pääpiirteistä, kuten keksintöjen ja teknologisten läpimurtojen painottaminen hallitsijoiden perimäjärjestyksen sijaan, juontavat juurensa jo hänen ensimmäiseen monografiaansa. Schlözerin käsitykset vauraudesta ja kansojen kanssakäymisestä kytkeytyivät uusiin luonnonoikeudesta kumpuaviin sivilisaatioteorioihin. Näiden sivilisaatioteorioiden mukaan kaupankäynti loi kaupallisia yhteisöjä. Vastaavasti uudet teoriat kaupallisista yhteisöistä, joita sivilisaatioteoriat ruokkivat, toimivat perustana uudelle poliittiselle taloustieteelle. Teoksessaan Schlözer käytti sivilisaation käsitettä määritelläkseen ”ihmisen toisen luonnon”, toisin sanoen historiallisen prosessin tuloksena syntyneiden ihmisten luonteen. Tätä prosessia hän piti kaupan ohjaaman sivilisaation edistymisenä.

Schlözer oli yhdeksäntoistavuotias saapuaan Tukholmaan toukokuussa 1755. Hän sai työpaikan opettajana kaupungin saksalaisen evankelisen seurakunnan dekaanin Andreas Murrayn taloudessa. Heti saapumisensa jälkeen hän aloitti työnsä toimittajana ja kommentaattorina *Altonaer Reichs-Post-Reiterissä*, yhdessä aikakauden merkittävimmistä saksankielisistä aikakauslehdistä, jolle hän tarjosi ruotsalaisia uutisia. Pian Schlözer muutti Uppsalaan jatkamaan Wittenbergissä ja Göttingenissä aloittamiaan yliopisto-opintoja. Schlözer oli ehtinyt opiskella Johann David Michaelisin (1717–1791) ohjauksessa lukuvuonna 1754–1755. Michaelis oli Göttingenin yliopiston johtohahmo ja yksi Euroopan merkittävimmistä Raamatun ja Lähi-idän kielten tutkijoista. Michaeliksin historiallisen analyysin tarkoituksena oli määritellä uudelleen kristinuskon ja muiden uskontojen käsitykset. Erityisen tärkeä tässä suhteessa oli Michaeliksen lähestymistapa Raamatun tutkimiseen. Hän piti Raamattua muinaisen israelilaisen sivilisaation kirjallisena ja filosofisena tuotteena. Hänen metodologiansa – jota Schlözer noudatti – oli historiallis-kriittinen ja hän asetti empiiriset havainnot etusijalle todennäköisyshypoteeseihin nähden. Kun Schlözer kirjoitti teoksensa *Försök*, sovelsi hän Michaeliksin empiiristä metodologiaa. Michaeliksen tavoin Schlözer ajatteli, että menneiden tapahtumien tutkimisesta on hyötyä pääteltäessä yleisiä lakeja ja maksimeja. Schlözer omaksui varhain

1980-luku
aateli
aatelisto
Ahvenkoski
Aleksanteri I
Alpo Silander
Anders Josef Europaeus
Anders Lizelius
arkistolaitos
August Ludwig von Schlözer
baltiansaksalaiset
Edvard Rodhe
Eino Jutikkala
Emanuel Linderholm
Ernst Gustaf Palmén
etnologia
Eva Österberg
Fredrika Dorotea
Gabriel Rein
globaalihistoria
Heikki Ylikangas
Helsingin yliopisto
henkilöhistoria
Henrik Gabriel Porthan
Henrik Klaunpoika Horn
Herman Lundström
Herman Råbergh
Hilding Pleijel
historia
historiakulttuuri
historiakuva
historiallinen kriminologia
historiankirjoituksen historia
historiankirjoitus
historiografia
Hjalmar Holmquist
Horn-suku
isoviha
Itä-Suomi
Jaakko Gummerus
Johan Bilmark
Johan Jakob Nordström
Johan Wilhelm Ronimus
Juhana-herttua
Juho Rudolf Koskimies
Kaarlo Blomstedt
kansanelämä
kansatiede
Karjala
Karl Adolf Appelberg
kirkkohistoria
kolmisäätyoppi
konservointi
kruunu

historiallisen kirjoittamisen tyyliin, joka myöhemmin tuli tunnetuksi laajasti Euroopassa vaikuttaneena Göttingenin koulukuntana.

Michaeliksella oli tiiviit yhteydet Uppsalaan, mikä näkyi yhteistyössä Uppsalan johtavien tutkijoiden kanssa. Michaelis, luonnontieteilijän Linné (1707–1778) ja filologi Johann Ihre (1707–1780) olivat kirjeenvaihdossa. Uppsalan ja Göttingenin välillä oli ollut vahvat yhteydet 1740-luvulta lähtien. Lukuisat ruotsalaiset opiskelijat lähtivät opiskelemaan saksalaiseen valistusyliopistoon, kun taas monet saksalaiset opiskelijat suuntasivat Göttingenistä Uppsalaan opiskelemaan muun muassa Linnén alaisuudessa. Näin oli myös Schlözerin kohdalla. Schlözer katsoi, että Ruotsi oli luonnonhistorian ja talouden (*historiae naturalis et oeconomiae*) tutkimuksen kehto. Muutettuaan Tukholmasta Uppsalaan Schlözer aloitti luonnonhistorian opinnot Linneuksen johdolla ja omistautui samalla myös kielihistorian tutkimukselle Johann Ihre oppilaana. Ihreä pidetään laajalti ruotsalaisen filologian perustajana. Ihre ohjauksessa Schlözer kirjoitti väitöskirjansa pohjoisten kansojen matkoista Kreikkaan. Hän viipyi Uppsalassa vain talven 1756–1757, jonka jälkeen hän palasi Tukholmaan, jossa hän työskenteli vielä puolitoista vuotta kauppatoimiston sihteerinä.

Kielentutkija, kanslianeuvos Johan Ihre (1707–1780) Gustaf Lundbergin maalaamana vuonna 1780. Lähde: Wikimedia.

Göttingenissä ja Uppsalassa Schlözerille kehittyi voimakas halu tutkia Raamatun kaupunkeja ja hän keskusteli tästä Michaeliksen kanssa. Tanskan kuninkaallisen Arabian retkikunnan (1761–1767) suunnittelua ohjattiin Göttingenistä käsin. Michaelis oli suurelta osin vastuussa tutkimusmatkan tieteellisestä ohjelmasta. Schlözer oli kiinnostunut osallistumaan ja hän oli kirjeenvaihdossa Michaeliksen kanssa mahdollisuudesta saada paikka tutkimusmatkalla. Schlözerin ensimmäinen monografia oli siten myös yritys perustella hänen pätevyyttänsä osallistua tutkimusmatkalle.

Schlözerin ensimmäisen kirjan synty liittyi liittyy Carl Wilhelm Seelen (1707–1781) avokätiseen tarjoukseen maksaa kaupan historiaa käsittelevän teoksen painatuskustannukset. Seele oli rikas ruotsalainen kauppias, joka oli yllätynyt kuullessaan Schlözeriltä, että muinaisina aikoina foinikialaiset olivat harjoittaneet maailmankauppaa (*Welt-Handel*). Schlözer omisti foinikialaisia käsittelevän kirjansa hänelle, ehkä siinä toivossa, että hän rahoittaisi myös retkikunnan. Teoksessaan Schlözer totesi, että aihe oli hyödyllinen paitsi kauppiaille myös hallitsijoille, mikä voidaan nähdä osana hänen yritystään herättää kauppiaiden ja merkittävissä asemassa olevien henkilöiden kiinnostus. Schlözer tunnisti selvästi kaupallisten etujen kasvavan vaikutuksen politiikassa.

Kauppa globaalien verkostojen luoja ja sivilisaation moottorina

Schlözerin *Försök* ei luonnollisesti syntynyt missään ruotsalaisessa tyhjiössä irti eurooppalaisesta poliittisesta ja taloudellisesta kirjallisuudesta. Kirjansa esipuheessa

kulttuurihistoria
kuolemanrangaistus
Kustaa IV Adolf
Kuurinmaa
lehdistö
lehdistöhistoria
lesket
Lund
luonnonväriaineet
luterilainen yhtenäiskulttuuri
maanluovutus
maanomistus
maataloushistoria
maatilaperimys
mahtivaltio
Martti Ruuth
Matthias Akiander
mentaliteettien historia
mentaliteettihistoria
metodologia
mikrohistoria
muinaismuistohallinto
muinaistutkimus
muistitieto
museot
nationalismi
oikeushistoria
papinlesket
papisto
perimyskäytännöt
Pohjoismaat
porvaristo
rajat
rauha
rauhansopimukset
rikoshistoria
Routledge
Ruotsi
Ruotsin valtakunta
sanomalehdet
sosiologia
sota
sotilasvaltio
Suomen historia
Suomen historiankirjoitus
Suomen suuriruhtinaskunta
Suomenkieliset Tieto-Sanomamat
Suomi
suuri Pohjan sota
säätö
säätö-yhteiskunta
Taalainmaa
talollinen
talonpoika

Schlözer kertoi saaneensa inspiraationsa Montesquieulta (1689–1755) ja Voltairelta (1694–1778), jotka lukuisissa julkaisuissa olivat tutkineet sitä, miten kauppa oli auttanut Eurooppaa nousemaan barbaarisuudesta. Schlözer päätteli, että jos kaupalla oli niin merkittävä vaikutus maailman tilaan, sen historian pitäisi olla olennainen osa maailmanhistorian (*Welt-Geschichte*) tutkimusta. Schlözer myönsi avoimesti rakentavansa teoksensa Montesquieun ajatusten varaan väittäessään, että kauppa oli sivistänyt eurooppalaiset barbaarit.

Schlözerin mukaan kauppa loi yhteyksiä ja johti ensimmäisten valtioiden perustamiseen. Foinikialaiset olivat vastuussa eurooppalaisten sivistämisestä, ja siksi Schlözer perusteli heidän asettamistaan kirjansa pääpainopisteeksi selittämällä, että heitä oli laiminlyöty ansaitsemattomasti kaupan historiassa. Foinikialaiset olivat muinaisen maailman ensimmäinen todellinen kauppa käyvä kansakunta, ja harvat kansakunnat olivat myöhemmin saavuttaneet saman kaupallisen vallan ja vaurauden tason kuin he. Schlözerin tarkoituksena oli kirjoittaa muinaisen maailman kauppahistoria Aleksanteri Suuren aikaan asti, ja koska hän piti foinikialaisia ainoana kansakuntana, joka harjoitti tuolloin maailmankauppaa, hän piti perusteltuna keskittyä heihin. Hän väitti, että tällä lähestymistavalla kirjan sisältö oli itse asiassa paljon laajempi kuin miltä se olisi voinut näyttää, ja tämä oikeutti hänen teoksensa yleisen nimen. Kirjan arvioijat eivät olleet samaa mieltä.

Michaeliksen jalanjäljillä Schlözerin tärkein lähde oli Raamattu, ja *Försök* sisälsi vain vähän viittauksia muihin teoksiin. Hän selitti, että jos hän olisi nimennyt kaikki tutkimansa teokset, hänen kirjansa olisi kasvanut liian pitkäksi ilman, että hänen argumenttinsa olisi vahvistunut. Hän tunnusti olevansa velkaa Michaeliksen, Voltairen ja Montesquieun lisäksi Samuel Bochartin (1599–1667) teokselle *Geographia Sacra seu Phaleg et Canaan* (1648). Bochart oli protestanttinen raamatuntutkija, joka tunsii itämaisia kieliä ja oli kiinnostunut arabialaisista luonnontieteilijöistä.

Schlözer esitti, että sivilisaatioiden edistyminen johtui ihmisen luontaisesta halusta käydä kauppa. Schlözerin mukaan kauppa ei ollut jumalallisen käskyn tulos, vaan hän käytti antropologista argumenttia selittääkseen, että kauppa sai alkunsa ihmisen luonnollisesta taipumuksesta etsiä nautintoa. Hänen tulkintansa mukaan välttämättömydet synnyttivät kaupan, halut kasvattivat sitä ja ahneus ja ylellisyys muokkasivat sen kohti lopullista muotoa. Lisäksi kauppa loi yhteisöjä ja paransi kommunikaatiota, mikä sitten tuki osaltaan kaupan laajentumista. Kauppa ohjasi politiikkaa ja oli taiteiden ja tieteiden äiti. Toisin kuin Rousseau Schlözer korosti suuresti kaupan myönteisiä vaikutuksia. Sinänsä on merkittävää, että Schlözer esitti nämä näkemyksensä pitkälti kaupallisten ristiriitojen aiheuttaman seitsenvuotisen sodan (1756–1763) ollessa käynnissä. Schlözerin käsitykset olivat todennäköisesti Turgot'n *Plan de deux discours sur l'histoire universellen* (1751/52) innoittamia. Viitaten Montesquieuhun Schlözer totesi, että kaupan historia oli kanssakäymisen ja vaihdon historiaa muiden kansojen kanssa. Yksi sen tärkeä piirre oli suora tiedonvaihto kauppiaiden välillä. Kauppa oli se mikä kietoi yhteisöt yhteen. Foinikialaiset ja hollantilaiset olivat olleet tässä suhteessa esimerkillisiä, ja heidän panoksensa sivilisaatioiden kehitykseen oli siksi ollut suuri.

Schlözer näki tavaroiden ostamisen ja myymisen sivilisaation moottorina ja käsitti sivilisaation edistymisen jumalallisen kaitselmuksen määrittelemänä prosessina. Schlözer esitti, että tämän edistymisen edustajia olivat kukoistavat foinikialaiset, sivistyneet kreikkalaiset, roomalaiset ja myöhemmin venetsialaiset, genovalaiset ja hollantilaiset. Schlözerin mukaan Pohjolalla ei ollut koskaan ollut vastaavaa roolia.

Försök ja globaalihistorian mahdollisuus

Kriittisistä arvioista huolimatta Schlözer ei koskaan ottanut etäisyyttä ensimmäiseen monografiaansa. Se sisälsi monia niistä elementeistä, joista hän tuli tunnetuksi. Kommunikaation ja kaupan luomat verkostot olivat tärkeitä myös Schlözerin myöhemmässä tuotannossa. Juuri ne tekivät globaalihistorian mahdolliseksi.

Ere Nokkala on yhteiskunnallisen ja taloudellisen ajattelun historian apulaisprofessori Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa. Hän johtaa ERC-hanketta *De-Centering Eighteenth-Century Political Economy: Rethinking Growth, Wealth and Welfare in the Swedish Empire*.

talonpoikainen vapaus
 talonpojat
 taloudellisen ajattelun historia
 taloushistoria
 tilaperimys
 toimijuus
 torpat
 Turku
 Turun Akatemia
 tutkimusetiikka
 uuden ajan alku
 Uudenkaupungin rauha
 vaatetutkimus
 vaatteet
 valtionarkeologit
 valtionrakennus
 valtiosääntö
 Vanha Suomi
 varhaismoderni aika
 Veli Verkko
 Venäjä
 verkatehdas
 veronkanto
 verotus
 vertailu
 Viipuri
 Viro
 vuorovaikutus
 väitöskirja
 väitöskirjat
 väitösohjaaja
 värit
 värjärit
 Åbo Akademi

Funded by the European Union (ERC, DEPE, 101088549). Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Research Council. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

Lähteet

Schlözer, August Ludwig, *Försök til en allmän historia om handel och sjöfart uti the äldsta tider*. Grefing, 1758.

Kirjallisuus

Callmer, Christian, "Svenska studenter i Göttingen under 1700-talet," *Lynchos. Lärdomshistoriska samfundets årsbok* (1956), 1–30.

Nokkala, Ere, "August Ludwig Schlözer's General History of Trade and of Seafaring (1758): Cameralism, Natural history and the Rise of Civilisation", teoksessa *Histories of Trade as Histories of Civilisation*, toim. Antonella Alimento & Aris Della Fontana. Palgrave MacMillan 2021, 217–244.

Osterhammel, Jürgen, *Unfabling the East: The Enlightenment's Encounter with Asia*. Princeton University Press 2018.

Peters, Martin, *Atlas Reich und Europa: Der Historiker, Statistiker und Publizist August Ludwig (v.) Schlözer (1735–1809)*. Lit Verlag 2003.

Pvm. 19.3.24

Tunnisteet: 1700-luku, August Ludwig von Schlözer, globaalihistoria, historiankirjoitus, taloudellisen ajattelun historia, taloushistoria

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.